

КОГНІТИВНА ПСИХОЛОГІЯ ТА ЇЇ РОЛЬ У СУЧАСНОМУ РОЗУМІННІ ПРОЯВІВ ВІКТИМНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

ORCID 0000-0002-2539-3838

ORCID 0000-0002-2401-9107

У статті розглядаються окремі аспекти щодо розуміння проявів віктимності особистості крізь призму сучасної когнітивної психології. Зазначено, що декларативне та процедурне знання сприяє унеможливленню віктимних проявів особистості, підвищує її віктимогенний поріг. З'ясовано, що когнітивні здібності індивіда релевантно впливають на його спроможність ефективно тестувати соціальний простір свого існування. Чим більш здатною до цього є людина, тим більшу гнучкість вона проявляє до впливу віктимогенних чинників.

Проте, не завжди декларативне знання сприяє зменшенню віктимогенної вразливості індивіда. Декларативне знання виявляє більшу ефективність у сенсі переходу до імпліцитної форми її зберігання. Саме процедурне знання, що включає навички (моторні, перцептивні, когнітивні та рівень адаптації), попередню підготовку (зрушення в оцінках та перевагах), схильності (класичне та операційне обумовлення) та інші неасоціативні типи репрезентацій (звикання, сенсифікація тощо) здатне підвищувати віктимну невразливість людини. Але, нерозуміння або ігнорування обставин, у яких трапляються певні віктимні події, збільшує питому вагу декларативного знання, що включає епізодичну та семантичну пам'ять щодо фактів і подій. А, отже, експліцитне та імпліцитне знання виступають у нерозривному зв'язку щодо мінімізації проявів індивідуальної віктимності.

Визначено, що з метою підвищення власного віктимогенного порогу варто розумітися не на поведінці тих індивідів, що не реалізували власну віктимність, а на активності тих, які вже реалізували віктимогенну вразливість. Зазначено, що знання про те, як поводи́ла себе жертва у передвіктимній та у віктимній ситуації виявляється релевантним процедурним маркером того, як іншим не варто себе поводити за аналогічних ситуацій, щоб не перетворитися на жертв.

Ключові слова: віктимність, декларативне знання, когнітивна психологія, мислення, пам'ять, процедурне знання, увага, уявлення.

Постановка проблеми. Натепер, когнітивна психологія, що вивчає процеси набуття, перетворення, зберігання та вилучення з пам'яті знання, а також те, як ці знання спрямовують нашу активність та керують нашими реакціями, стала одним із провідних наукових напрямків про розуміння психіки людини та її прояви. Когнітивна психологія шукає та знаходить відповіді на складні питання, що віддзеркалюють характер людського сприйняття, мислення та розуміння оточуючої дійсності.

Проте, у цьому світі, людина стикається з різними проблемами особистісного існування, а головне з проблемами виживання та уникання небезпечних ситуацій, у яких вона може реалізувати власну віктимогенну вразливість. Враховуючі, що сучасна реальність існування людей переповнена небезпеками природнього, технічного та соціального вимірів, проблема їхньої віктимної вразливості виявляється й не такою пересічною, як дехто вважає. Навпаки, віктимогенні виклики сучасних людей тільки збільшуються попри те, що людство постійно розробляє та застосовує нові засоби попередження та захисту від небезпек.

Отже, з'ясування ролі когнітивної психології та її теоретичних напрацювань щодо мінімізації проявів віктимності особистості у сучасних умовах її існування, що, у свою чергу, характеризується невизначеністю, складністю та інформаційним різноманіттям, складає непересічне завдання для дослідників.

Мета статті – з'ясувати роль когнітивної психології, значення декларативного та процедурного знання у процесі мінімізації віктимних проявів особистості у сучасних умовах існування.

Аналіз наукових підходів і публікацій. Відомо, що когнітивна психологія охоплює широкий діапазон психічних процесів – від відчуттів до сприйняття, розпізнання патернів, уваги, пам'яті, мислення, уяви, мови, інтелекту, про процеси онтогенетичного розвитку, а також всіляких сфер поведінки (Solso, Maclin, MacLin, 2013). Взагалі, когнітивні психологи вивчають проблеми того, як знання презентуються у свідомості людини, як вона інтерпретує інформацію та, як у відповідності до неї діє.

Відомо, що чисельні дослідження в когнітивній психології були зумовлені «невдачами» біхевіоризму (Goldstein, van Hooff, 2023), виникнення теорії зв'язку (Канеман, 2022; Braisby, Gellatly, 2012), розробкою положень сучасної психолінгвістики (Chomsky, 2002), вивченням пам'яті (Norman, 2013), дослідженнями в сфері інтелектуального розвитку (Eysenck, Keane, 2010) тощо.

Здобутки когнітивної психології надали можливості зазирнути у ті сфери людської психіки, що суттєво пояснюють різні поведінкові прояви індивідів, у тому числі й ті, що пов'язані з реалізацією їхньої особистісної віктимності. Мова йде проте, як люди за одні й ті ж самі обставини життя спроможні ставати жертвами злочинів, соціальних деструкцій, природних катаклізмів тощо, так й уникати віктимогенної вразливості (Гарькавець, Волченко, 2025).

Виходячи з однієї з фундаментальних проблем когнітивної психології, а саме, як вибудовується зв'язок між повсякденними проблемами та репрезентацією знання (Solso, Maclin, MacLin, 2013), варто звернути увагу на те, що в основі людської віктимної поведінки знаходиться набір пар «умова – дія», які називаються правилами продукування. Це передбачає розглядати конкретні вчинки індивідів за такими правилами продукування – «Якщо – То». Наприклад, «Якщо» людина агресивно себе поводить, «То» вона може зазнати агресії у відповідь та стати жертвою. Тобто, висновок цілком зрозумілий – жертвою може бути той, хто себе агресивно поводить.

Ствердно, знання може бути декларативним і процедурним (Goldstein, van Hooff, 2023). Перше є експліцитним та включає факти, епізоди, тоді як друге – імпліцитне й досягне через діяльність. Наприклад, я можу знати, що моє агресивне поведіння може спровокувати конфлікт із оточуючими (декларативне знання), але я можу показати, як я буду агресивно себе поводити у такому конфлікті (процедурне знання). Крім того, декларативне знання включає епізодичну та семантичну пам'ять, а процедурне – навички, попередню підготовку, схильності та інші неасоціативні типи репрезентацій.

Разом із цим, декларативне та процедурне знання відіграє значну роль у віктимних проявах особистості. При цьому, ми неодноразово звертали увагу на те, що віктимні установки особистості визначають її активність у різних сферах сучасної життєдіяльності. Наприклад, в контексті розвитку українського кризового суспільства (Гарькавець, Волченко, 2020), на рівні прагненням особистості до слави (Гарькавець, Волченко, 2024), або у вимірах існування та виживання внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні (Гарькавець, Волченко, 2024).

Таким чином, для нас важливим є те, як знання фундують людське розуміння того, що стає причинами підвищеної віктимогенної вразливості індивідів, та, як за допомогою декларативного (знання «що») та процедурного (знання «як») можна унеможливити віктимні прояви особистості або підвищувати її віктимогенний поріг уразливості.

Виклад основного матеріалу. Зазначимо, що під віктимністю індивіда розуміються набуті ним фізичні, психічні, соціальні риси та ознаки, що можуть сприяти перетворенню його у жертву злочину (у більш широкому сенсі – жертву природного / соціального катаклізму або техногенної катастрофи). Це, також: соціально-функціональна та консієнтальна вразливість особистості; сукупність об'єктивних і суб'єктивних умов, що є причиною перетворення людини на жертву; потенційна здібність особистості потрапляти у ролі жертви, залучати небезпечні ситуації у власне життя; образ дій або без дій, коли людина навмисно стає жертвою, зависає у цьому стані, тому що воно нібито вигідне; підвищена вірогідність за тих або інших обставин стати жертвою злочину, природного /

соціального катаклізму або техногенної катастрофи (*Гарькавець, Волченко, 2024*).

Разом із цим, оскільки декларативне знання включає конкретні факти, а процедурне може бути виявлено через діяльність, то наші віктимні прояви є віддзеркаленням імпліцитного, тобто прихованого, неявного ставлення до того, що уособлює нашу віктимогенну вразливість.

Знання «що» на противагу знанню «як», у контексті віктимності особистості, говорить нам про те, що людина може бути добре обізнаною на рахунок існуючих небезпек, але цілком ігнорувати таку інформацію, у певних віктимних ситуаціях. Наприклад, людина знає та розуміє, що краще не пересуватися на автівці в сильну ожеледицю, але вона може навести для себе або інших кілька аргументів на користь того (автівка має нову зимову резину, водій з достатнім досвідом керування тощо), що спроможна безпечно пересуватися в таких умовах.

Проте, реальність може виявитися зовсім іншою, а процедурного знання, а саме навичок (моторні, перцептивні, когнітивні та рівень адаптації), попередньої підготовки (зрушення в оцінках та перевагах), схильностей (класичне та операційне обумовлення) та інших неасоціативних типів репрезентацій (звикання, сенсibilізація тощо) буде недостатньо, щоб уникнути небажаного. Причиною цього, є нерозуміння або ігнорування соціального контексту / обставин, у яких трапляються певні події. А, це вже декларативне знання, що включає епізодичну та семантичну пам'ять щодо фактів і подій, які ми знаємо усвідомлено (експліцитний вимір).

Разом із цим, імпліцитна пам'ять, що пов'язана з не усвідомленням дій, не передбачає переніс спогадів до експліцитного рівня. Як зазначає Р. Сапольські: «Якщо ви почнете спускатися сходами, задіяючи для цього свою експліцитну пам'ять (востаннє ви робили так десь у дворічному віці), – так, згинаю ліве коліно та переносу вагу тіла вперед на пальці, а праве стегно трохи зміщую вбік, – ви тут же полетите донизу» (*Сапольські, 2023, с. 201*).

Отже, коли ми думаємо про певні дії (ті, що можемо виконувати автоматично) експліцитно, то втрачаємо можливість «вписувати» їх в загальний

контекст подій. Наприклад, ситуація потребує рішучості, а ми переймаємося деталізацією того, що необхідно нам робити.

У контексті розгляду віктимних проявів особистості буде доречним погодитися з твердження американського есеїста, математика Н. Талеба, що більш ефективно було б шукати антиприкладі – людей, на яких ми не хочете бути схожими, ніж приклади для наслідування (*Талеб, 2019*). Тобто, для підвищення власного віктимогенного порогу варто розумітися на поведінці індивідів, які вже реалізували віктимогенну вразливість. Таке декларативне знання виявляє більшу ефективність у сенсі переходу до імпліцитної форми його зберігання. Наприклад, знання про те, як поводи́ла себе жертва у передвіктимній та у віктимній ситуації виявляється релевантним процедурним маркером того, як іншим не варто себе поводити за аналогічних ситуацій, щоб не перетворитися на жертв.

Такі констатації мають інше підтвердження. Наприклад, відомо, що обриси сердитих обличч (потенційна загроза) в нашому мозку опрацьовуються швидше, ніж зображення щасливих (*Канеман, 2022*). Це відбувається тому, що мозок людей, як і мозок тварин має механізми, які спеціально призначені для того, щоб віддавати пріоритет поганим стимулам або новинам. Швидкість передачі імпульсу лише на кілька сотих секунди порівняно з часом, що необхідний для розпізнання небезпеки, збільшує шанси на уникнення віктимогенної загрози. При цьому, ніякого порівняно швидкого механізму для розпізнання «гарних новин», ні у тварин, ні у людей виявлено не було (*Сапольські, 2023*).

Ствердно, наш мозок миттєво реагує на суто символічні небезпеки, наприклад, на емоційно забарвлені слова. Зокрема, на слова з негативною конотацією (бійка, вбивство, зґвалтування тощо) реакція набагато швидша, ніж на слова з позитивною (любов, щастя тощо). Як зазначає Д. Канеман, лише одне згадування про загрозу, що реально не існує, «Система мислення 1 вже розглядає як загрозу» (*Канеман, 2022, с. 299*).

Існують й інші приклади переважання «негарних новин». Так, дослідники зазначають, що «погані емоції, погані батьки та поганий зворотній зв'язок справляють більший вплив, ніж хороші, а інформація про щось погане

опрацьовується ретельніше. Людина мотивується сильніше, коли намагається уникнути поганої самооцінки, ніж коли прагне позитивної. Погані враження та погані стереотипи формуються швидше, ніж хороші, і є більш стійкими до спроб їх позбутися» (*Baumeister, Bratslavsky, Finkenauer, Vohs, 2001, с. 323*).

Щодо віктимних проявів індивідів, то слід зазначити, що вони переважно залежать від небезпечних ситуацій, в які ми потрапляємо, але, які чомусь не можемо ідентифікувати такими до того, як потрапимо в халепу. А, це вже інтрапсихічний вимір, у тому числі й наша вузькість декларативного знання, а ще більше процедурного. Та, де у цьому випадку місце відчуттю небезпеці, що завжди на першому місці, навіть за умов «оточення радісними обличчями». Тут, варто погодитися з Д. Канеманом, який зазначав, що хоча здатність відрізнити погане від гарного закладена в нас на біологічному півні, проте в багатьох ситуаціях межа між гарним і поганим є точкою відліку, яка змінюється з часом і залежить від конкретних обставин. Науковець пише: «Уявіть, що ви перебуваєтедесь у сільській місцевості в холодну ніч, під зливою, не за погодою вдягнені в легкий одяг, який вже геть змок... Блукаючи околицями, ви помічаєте велику скелю, де можна сховатися від бурхливої стихії... відчуття цієї миті особливо приємні, адже вони, як і будь-яке задоволення, вказують шлях до біологічно важливого поліпшення обставин. Та приємне полегшення, звісно, не триватиме довго, тож незабаром ви, притулившись до скелі, знову тремтітимете від холоду, і нові страждання змусять вас шукати кращу схованку» (*Канеман, 2022, с. 300*).

Отже, як стає зрозумілим, саме знання проте, як ми будете перебувати уночі, під дощем, в холоднечу тощо, підвищує нашу спроможність, або не опинитися у такій ситуації, або бути краще підготовленим до таких негараздів. Тобто, декларативне знання (як себе поводити у надзвичайній ситуації) та процедурне знання (навички поводження у надзвичайних ситуаціях, наявна попередня підготовка тощо) є основою наших потенційних можливостей протистояти тим викликам, що можуть нас перетворити на жертв за певних обставин існування.

Загальна схема взаємозв'язку декларативного та процедурного знання з проявами віктимності індивіда представлена на рис. 1.

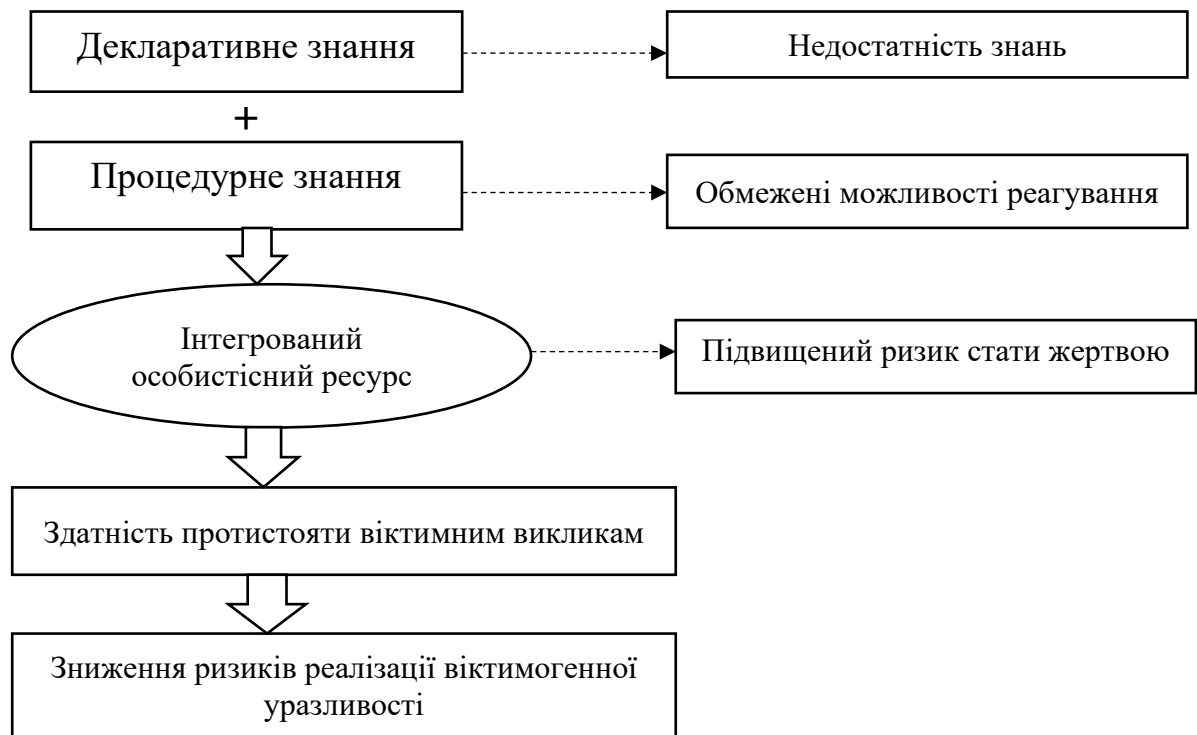

Рис. 1. Взаємозв'язок декларативного та процедурного знання з ризиками реалізації віктимності індивіда

Схематично показано, що сума декларативного та процедурного знання безпосередньо формує інтегрований особистісний ресурс індивіда. Але, у будь-кого з нас, є наявною недостатність таких знань та обмеженість можливостей реагування. При цьому, це не автоматичний зв'язок, оскільки на наші дії ще впливають емоційна стабільність та фізичний стан, а головне сила тиску соціальної ситуації (чинників, умов). Отже, зазначені зв'язки є не абсолютно детермінованими, а умовно-функціональними.

Інтегрований особистісний ресурс тільки впливає на ризик стати жертвою за певних обставин і може знижувати ймовірність віктимогенної вразливості людини. Але, за умов сильного тиску віктимної ситуації навіть великий особистісний ресурс, інтегрований сумою декларативного та процедурного знання, може виявитися недостатнім для унеможливлення ефективного протистояння віктимним викликам. Отже, такий зв'язок є ймовірним, але не абсолютним.

Зазначимо, що науковці говорять про існування мозкового центру, навколо якого зберігаються декларативні та процедурні інформаційні системи. Такий

центр – це наша пам'ять або мнемічна діяльність, що включає робочу, епізодичну, семантичну та процедурну пам'ять. При цьому, як ми вважаємо, найбільш дотичної до розуміння проявів віктимності особистості є організаційна модель пам'яті або модель АСТ (адаптивне керування думкою) Дж. Андерсона. Така модель включає три основні коди: часову послідовність (кодує порядок набору одиниць інформації), просторовий образ (кодує просторові репрезентації), абстрактну пропозицію (кодує семантичну інформацію) (Goldstein, van Hooff, 2023).

Якщо говорити предметно, то часова послідовність передбачає комбінацію віктимогенних факторів у певній лінійності (*якщо* буде ніч, *то* зі мною можуть трапитися негаразди). Просторовий образ синтезує наявні віктимогенні фактори, надає бачення відстані, спрямованості та їхньому перетину. Абстрактна пропозиція зберігає семантичні зв'язки, забезпечує ступінь зв'язності факторів (наприклад, *те, що може трапитися у ночі, не трапиться* або є не таким небезпечним, *якщо трапиться в день*).

Важливим аспектом виявляється й те, що для підвищення віктимогенного порогу особистості потрібна її когнітивна флексибільність. Вона визначається як здатність людини до альтернативного мислення, що продукує на рівні її готовності критично ставитися до власних переконань, нескладного їхнього перегляду, толерантного ставлення до невизначеності та існуючого різноманіття, спроможності відмовитися від дихотомічних оцінок (добре – погано). Взагалі, когнітивну флексибільність особистості можна розглядати як прояви варіативності декларативного та процедурного знання, що забезпечують її ефективне поводження в ситуаціях невизначеного, складного та суперечливого.

Таким чином, для підвищення власного віктимогенного порогу, індивіду потрібно зважати як на глибину декларативного знання щодо загальної віктимної вразливості, так й на широту процедурного знання, що забезпечує ефективність його дій у безпосередньо віктимних ситуаціях. Саме знання спроможне створювати передумови для мінімізації наших віктимних проявів в сучасних умовах розвитку та існування.

Висновки. Теоретичні та прикладні напрацювання, що мають місце в когнітивній психології, надають можливість заглибитися в природу віктимності індивідів, і зрозуміти, чому за одних й тих самих обставин, вони приймають різні рішення, що знижують або підвищують їхній віктимогенний поріг. В основі таких інсталяцій знаходяться індивідуально-психологічні особливості особистості. Проте, серед таких особливостей акцентовано продукує когнітивна сфера особистості, у якій релевантне місце посідає декларативне та процедурне знання, що зв'язане з її мнемічною діяльністю, а саме з робочою, епізодичною, семантичною та процедурною пам'яттю. Ствердно, розуміння того, що складає основний зміст декларативного та процедурного знання індивідів, щодо віктимних проявів, підвищує ефективність пошуку шляхів із унеможливлення або мінімізації їхньої загальної віктимізації.

Перспективи подальших наукових пошуків ми вбачаємо в проведенні емпіричних студій щодо з'ясування впливу декларативного та процедурного знання на зниження рівня віктимогенної уразливості індивідів, як у віковому, так й гендерному вимірах.

Література

1. Гарькавець С. О., Волченко Л. П. Віктимологічні виміри існування внутрішньо переміщених осіб в Україні // Кримінологічні дослідження : зб. наук. праць. Вип. 14: Жертви злочинів у час війни: соціально-гуманітарний, кримінологічний та правовий виміри / [гол. ред. В. Поклад, канд. філос. наук] ; Донецький держ. універ. внутр. справ. Київ: ВД Дакор, 2024. С. 119-128. URL: <https://mail.google.com/mail/u/0/#inbox/FMfcgzGxSblBdndjfbLJttBxqlkmVNfl?project=1&messagePartId=0.1>
2. Гарькавець С. О., Волченко Л. П. Особливості зв'язку між прагненням особистості до слави та її віктимними установками // зб. наук. праць «Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки». 2024. Вип. 18. С. 11-18. Doi: <https://doi.org/10.30970/PS.2024.19.2>
3. Гарькавець С. О., Волченко Л. П. Особливості прояву конкурентної віктимності в українському кризовому суспільстві // Науковий журнал

«Габітус». 2020. Т. 1, Вип. 13. С. 141-145. Doi: <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.13-1.22>

4. Гарькавець С. О., Волченко Л. П. Прояви образи та конкурентної віктимності у площині міжгрупових конфліктів // Науковий журнал Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова. «Психологія та соціальна робота». 2024. № 1. С. 84-93. Doi: <https://doi.org/10.32782/2707-0409.2024.1.8>

5. Гарькавець С. О., Волченко Л. П. Психологія впливів: індивідуальні, групові та масові. Навчальний посібник. Київ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2025. 220 с. Doi: [https://doi.org/10.33216/TutorialSNU\(978-617-11-0259-0\)-2025-220](https://doi.org/10.33216/TutorialSNU(978-617-11-0259-0)-2025-220)

6. Канеман Д. Мислення швидко й повільне / пер. з англ. М. Яковлєва. К.: Наш формат, 2022. 448 с. ISBN 978-617-7279-18-0

7. Сапольські Р. М. Чому зебри не страждають на виразку; пер. з англ. О. Лобастова. Харків: Вид-во «Ранок»: Фабула, 2023. 400 с. ISBN 978-617-09-6503-5

8. Талеб Н. Н. Прокрустове ложе. Філософські та життєві афоризми; пер. з англ. Валерії Глінки. К.: Наш формат, 2019. 128 с. ISBN 978-617-7682-83-6

9. Baumeister R. F., Bratslavsky E., Finkenauer C., Vohs K. D. Bad is Stronger Than Good // Review of General Psychology. 2001. Vol. 5. P. 323-370. Doi: <https://doi.org/10.1037/1089-2680.5.4.323>

10. Braisby N., Gellatly N. B. Cognitive Psychology. Oxford, 2012. 744 p. ISBN: 978-019-9236-99-2

11. Chomsky N. On Nature and Language. Belletti A., Rizzi L., eds. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. 324 p. Doi: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511613876>

12. Eysenck M., Keane M. T. Cognitive Psychology. A student's handbook Psychology Press, 2010. 760 p. Doi: <https://doi.org/10.4324/9781315000114>

13. Goldstein E., van Hooff J. Cognitive Psychology. 3-th edition. Cengage Learning EMEA, 2023. 552 p. ISBN: 978-147-3791-28-2

14. Norman D. Models of Human Memory. N. Y.: Academic Press, 2013. 537 p. ISBN: 978-148-3258-20-1

15. Solso R. L., Maclin O. H., MacLin M. K. Cognitive Psychology: Pearson New International Edition. United Kingdom, 2013. 533 p. ISBN: 978-1-292-04282-4

Транслітерація

1. Harkavets S. O., Volchenko L. P. Viktymolohichni vymiry isnuvannia vnutrishno peremishchenykh osib v Ukraini // Kryminolohichni doslidzhennia : zb. nauk. prats. Vyp. 14: Zhertvy zlochyniv u chas viiny: sotsialno-humanitarnyi, kryminolohichni ta pravovyi vymiry / [hol. red. V. Poklad, kand. filos. nauk]; Donetskyi derzh. univer. vnutr. sprav. Kyiv: VD Dakor, 2024. S. 119-128. UPL: <https://mail.google.com/mail/u/0/#inbox/FMfcgzGxSblBdndjfbLJttBxqlkmVNfl?projector=1&messagePartId=0.1>

2. Harkavets S. O., Volchenko L. P. Osoblyvosti zviazku mizh prahnenniam osobystosti do slavy ta yii viktymnymy ustanovkamy // zb. nauk. prats «Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia psykholohichni nauky». 2024. Vyp. 18. S. 11-18. Doi: <https://doi.org/10.30970/PS.2024.19.2>

3. Harkavets S. O., Volchenko L. P. Osoblyvosti proiavu konkurentnoi viktymnosti v ukrainskomu kryzovomu suspilstvi // Naukovyi zhurnal «Habitus». 2020. T. 1, Vyp. 13. S. 141-145. Doi: <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.13-1.22>

4. Harkavets S. O., Volchenko L. P. Proiavy obrazy ta konkurentnoi viktymnosti u ploschchyni mizhhrupovykh konfliktiv // Naukovyi zhurnal Odeskoho natsionalnoho universytetu im. I. I. Mechnykova. «Psykhologhiia ta sotsialna robota». 2024. № 1. S. 84-93. Doi: <https://doi.org/10.32782/2707-0409.2024.1.8>

5. Harkavets S. O., Volchenko L. P. Psykhologhiia vplyviv: indyvidualni, hrupovi ta masovi. Navchalnyi posibnyk. Kyiv: vyd-vo SNU im. V. Dalia, 2025. 220 s. Doi: [https://doi.org/10.33216/TutorialSNU\(978-617-11-0259-0\)-2025-220](https://doi.org/10.33216/TutorialSNU(978-617-11-0259-0)-2025-220)

6. Kaneman D. Myslennia shvydke y povilne / per. z anhl. M. Yakovlieva. K.: Nash format, 2022. 448 s. ISBN 978-617-7279-18-0

7. Sapolski R. M. Chomu zebry ne strazhdaiut na vyrazku; per. z anhl. O. Lobastova. Kharkiv: Vyd-vo «Ranok»: Fabula, 2023. 400 s. ISBN 978-617-09-6503-5

8. Taleb N. N. Prokrustove lozhe. Filosofski ta zhyttievi aforyzmy; per. z anhl. Valerii Hlinky. K.: Nash format, 2019. 128 s. ISBN 978-617-7682-83-6
9. Baumeister R. F., Bratslavsky E., Finkenauer C., Vohs K. D. Bad is Stronger Than Good // Review of General Psychology. 2001. Vol. 5. P. 323-370. Doi: <https://doi.org/10.1037/1089-2680.5.4.323>
10. Braisby N., Gellatly N. B. Cognitive Psychology. Oxford, 2012. 744 p. ISBN: 978-019-9236-99-2
11. Chomsky N. On Nature and Language. Belletti A., Rizzi L., eds. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. 324 p. Doi: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511613876>
12. Eysenck M., Keane M. T. Cognitive Psychology. A students handbook Psychology Press, 2010. 760 p. Doi: <https://doi.org/10.4324/9781315000114>
13. Goldstein E., van Hooff J. Cognitive Psychology. 3-th edition. Cengage Learning EMEA, 2023. 552 p. ISBN: 978-147-3791-28-2
14. Norman D. Models of Human Memory. N. Y.: Academic Press, 2013. 537 p. ISBN: 978-148-3258-20-1
15. Solso R. L., Maclin O. H., MacLin M. K. Cognitive Psychology: Pearson New International Edition. United Kingdom, 2013. 533 p. ISBN: 978-1-292-04282-4

Harkavets S. O., Volchenko L. P. Cognitive psychology, and its role in the modern understanding of manifestations of personality victims.

The article examines certain aspects of understanding the manifestations of victimization of the individual through the prism of modern cognitive psychology. It is noted that declarative and procedural knowledge contributes to the impossibility of victimization manifestations of the individual, increases its victimogenic threshold. It is found that the cognitive abilities of the individual have a relevant impact on his ability to effectively test the social space of his existence. The more capable a person is of this, the greater flexibility he shows to the influence of victimogenic factors.

However, declarative knowledge does not always contribute to reducing the victimogenic vulnerability of the individual. Declarative knowledge shows greater effectiveness in the sense of transition to an implicit form of its storage. It is procedural

knowledge, which includes skills (motor, perceptual, cognitive, and level of adaptation), preliminary preparation (shifts in assessments and preferences), predispositions (classical and operational conditioning) and other non-associative types of representations (habituation, sensitization, etc.) that can increase a person's victim invulnerability. However, misunderstanding or ignoring the circumstances in which certain victim events occur increases the specific weight of declarative knowledge, which includes episodic and semantic memory for facts and events. And, therefore, explicit and implicit knowledge act in an inextricable link to minimize the manifestations of individual victimization.

It has been determined that in order to increase one's own victimogenic threshold, one should understand not the behavior of those individuals who have not realized their own victimization, but the activity of those who have already realized victimogenic vulnerability. It is noted that knowledge of how the victim behaved in a pre-victim and victim situation turns out to be a relevant procedural marker of how others should not behave in similar situations in order not to become victims.

Key words: victimization, declarative knowledge, cognitive psychology, thinking, memory, procedural knowledge, attention, imagination.

Гарькавець Сергій Олексійович – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Київ.

Волченко Лариса Петрівна – кандидат психологічних наук, начальник Управління освіти Сіверськодонецької МВА Луганської області, м. Київ.